

آثار نامطلوب سوء ظن روی دانش آموزان

در گذشته با همین قلم ، تحت عنوان "معلم خوب کیست؟" مطالبی را در زمینه رسالت علمی و آموزشی "معلم" مورد مطالعه قرار دادیم اکنون با توجه به ارتباطی که نویسنده با برخی از مراکز آموزشی دارد و پیگیری این گونه مسائل را شدیداً احساس می کند ، مرحله ای دیگر از صلاحیت یک معلم خوب را مورد رسیدگی قرار می دهد .

در این زمینه هم فراوان سخن می توان گفت اما یکی از شیوه هایی که به لحاظ الگو بودن شخصیتی معلم برای دانش آموز ، می تواند از بسیاری از حوادث و پی آمدهای ناگوار جلوگیری بعمل آورد ، و معلم را نیز بجای "مأموران نظامی" در شخصیت یک آموزگار سازنده و تربیتی قرار دهد ، خود داری از سوء ظن های بی مورد می باشد .

آری ، آنچه که در زمینه جلب اعتماد و سازندگی تربیتی ، از اخبار و احادیث اسلامی بدست می آوریم ، و نیز آنچه را که از شیوه و سیره عموم آموزگاران دوران تحصیلی خود بیاد می آوریم که خداوند بآنان جزای خیر بدهد ، خودداری از سوء ظن است ، زیرا آنان در پرتو آگاهی و تجاربی که از معارف اسلامی و سن و سال خود آموخته بودند ، دارای آنچنان شخصیت اخلاقی بالائی شده بودند که با منش های روشهای ارزشمند خود ، تربیت آفرین و سازنده محسوب می شدند .

اکنون نیز اضافه بر لزوم تلاش ، برای کارآیی توان علمی و آموزشی معلم ، مطالعه و مراقبت فراوان آنرا برای رشد و تکامل اخلاقی خود مورد تاکید قرار می دهیم ، و ضروری می دانیم در یک جامعه اسلامی ، یک معلم خوب از مطالعه مفید و جهت دار برای تعالی و کارآیی بیشتر خود

هرگز نباید غفلت داشته باشد، و خود را از آنچه اسلام به او آموزش می دهد، و مسئولیت معلمی اقتضا می کند، فراتر یا فروتر نگرداند و راه افراط و تفریط را نییاید!

باری، با توجه باینکه بقول امام خمینی^{ره} "معلمی شغل انبیاء است" و انبیاء عظام هم غیر از آموزگاری برای بشریت، مربی و انسان ساز هم بودند، یک معلم خوب، نباید صرفاً به آموزگاری قناعت کند، و رسالت تربیتی و سازندگی خود را باناشیانه عمل کردن نادیده بگیرد!

برای این منظور، همانطور که بتجربه هم ثابت شده، واحادیث اسلامی هم با تاکیّد فراوان این معنی را مورد توجه قرار داده، یکی از خصّلت‌های اخلاقی ناپسند، که از آلودگی به آن پرهیز باید گردد، سوءظن مربی و معلم نسبت به دانش آموزان است، اکنون برای اینکه زشتی و ممنوعیت و برخی از آثار تخریبی سوءظن را مورد توجه قرار داده باشیم، منش و روشی را که در معارف اسلامی برای مبارزه با سوءظن و بدبینی در نظر گرفته شده، مورد دقت قرار می دهیم:

۱- رعایت اصل برائت

اصل مقبول و مورد اتفافی میان فقهاء تشیع وجود دارد که "اصل برائت" نامیده می شود. و براساس این اصل ارزشمند بسیاری از گمانها احتمالات، تردیدها، سوءظنها، خودخواهی‌ها نظرهای شخصی و ذوقها و رویه فردی که، گاهی ممکن است، رنگ دین و تعهد و تعبد هم بخود بگیرد، و احياناً "آثار و تبعات شوم و درد ناک

اخلاقی و اجتماعی نیز در پی داشته باشند مردود و محکوم می گردد.

"اصل برائت" یعنی، چیزی را که نمی دانیم بر ما واجب شده، برای انجام آن هیچگونه تکلیفی نداریم، کاری که یقین نداریم باید آنرا پیگیری کنیم و لباس عمل بیوشانیم برای انجام چنین کاری هیچگاه نباید تکلیف تراشی کرده، و مشقت بر خود وارد آوریم.

(۱) چنانکه بر پایه همین اصل، وجود هر مسلمانی را باید پیراسته و مبری از گناه و خلاف دانسته، او را مسلمان پاک و سالمی بشناسیم، مگر اینکه دلیل شرعی و شاهد زنده‌ای برای خلافکاری و گناهکاری او در دست داشته باشیم! برای اعتبار و رعایت چنین اصولی همه فقهاء بزرگوار، بدلیل‌های چهارگانه، کتاب، سنت، اجماع و عقل استناد کرده‌اند، که ما در اینجا صرفاً، از کتاب (قرآن) یک آیه و از سنت به دو روایت بسنده می‌کنیم:

قرآن کریم میفرماید: لا یكلف الله نفساً الا ما اناها. (۲)

خداوند هیچکس را بغير از آنچه توانائی داد (و بتکلیفی که دست نیافتم) تکلیف و مواءحه نمیکند.

از پیامبر اسلام روایت شده، درته مورد خداوند بندگان را مواخذه و مجازات نمی کند که از جمله: ما لا یعلمون (۳) یعنی موردی که بنده‌ای چیزی را نمی داند (که تکلیف واجب است، و در نتیجه بدان عمل نمی‌کند) می‌باشد. امام صادق (ع) نیز فرموده: کل شیء لک حلال حتی تعلم انه حرام بعینه، فتدعه. (۴) هر عملی برای تو حلال و مباح می باشد، مگر اینکه بر حرام و ممنوع بودن آن به عینه یقین و اطمینان داشته باشی، که در اینصورت

خودداری از آن عمل واجب خواهد بود، و اگر نه آزاد می باشی.

بهرحال فقهاء بزرگوار اسلام، بر اساس چنین اصلی که، از نظر اعتقادی و اخلاقی و روانی می تواند بسیاری از پندارها، و سوسه‌ها خودمحموری ها، و سلیقه‌های شخصی را که بارنگ دین جلوه می کند و برای افراد مشقت و تفریط و تخریب اجتماعی بوجود می آورد، از ذهنها و اندیشه‌ها زدوده‌اند، و بر پایه چنین اندیشه و اندیشه‌های، چنانچه مسلمانی، و مخصوصاً معلم و مربی که آموزش و پرورش دهنده نسل حساس نوآموز و دانش آموز می باشد، بخواهد، بسا سلیقه‌های شخصی بجای آموزگاری، کار "اجرایی" یا "انتظامی" یا "قضائی" انجام دهد، پارا از گلیم خویش دراز تر نموده، مسئولیت اصلی و اساسی خویش را نادیده گرفته، و گاهی هم خدای ناکرده "ماجرای خودکشی" آناهیتای ۱۳ ساله" (۵) و نظائر آن تکرار می گردد. و خواه خانواده قصور داشته، یا مدرسه، یا محیط، یا هیچکدام تخطی نکرده باشند، یا همه بصورتی

۲- زیانهای سوء ظن

درباره سوء ظن و بدبینی و نتایج و آثاری که از ناحیه این بیماری اخلاقی و روانی ناشی می گردد، در حوصله مناسب، سخنهای فراوانی باید مطرح نمود، و هر یک از محورهای آنرا بطور دقیق مورد ارزیابی همه جانبه باید قرارداد. اما عمده مواردی را که آموزگاران و مربیان محترم، در این زمینه باید مورد توجه قرار دهند بدین شرح مطرح می کنیم:

الف: سوء ظن یک بیماری روانی

اصولاً و عموماً "افرادی گرفتار سوء ظن وید - گمانی نسبت به دیگران می شوند که، خود از سلامت روانی، و روحیه سالم و خیرخواهانه

ج : سوء ظن در جامعه اسلامی

در جامعه اسلامی، که معیارها و ارزشها و ظواهر، براساس حق و عدل و فضیلت سنجیده می شود، و برپایه روحیه اخوت و صمیمیت ارتباطها و پیوندهای اخلاقی و اجتماعی استوار می گردد، و باید نظریه ها و قضاوتها و برداشتها و برخوردها براساس حسن اعتماد صورت گیرد، سوء ظن، و بدبینی های خود محورانه، زشتتر قبیح تر و تخریبگرتر می باشد!

امام علی(ع) فرموده: «اذا استولى الصلاح على الزمان واهله، ثم اساء رجل الظن برجل لم تظهر منه خزيه، فقد ظلم» (۱۰) هرگاه صلاحیت و لیاقت دینی بر جامعه و مردم آن حاکم شود، و در چنین شرایطی کسی نسبت بد دیگری که گناه و لغزشی از او ثابت نشده سوء ظن داشته باشد، چنین کسی مرتکب ظلم و گناه بزرگی شده است.

امام هادی(ع) میفرماید: «اذا كان زمان العدل فيه اغلب من الجور، فحرام ان تظن باحد سوء حتى يعلم ذلك منه» (۱۱) وقتی در جامعه ای عدالت و فضیلت بر جور و ستم غلبه داشته باشد، در چنین وضعی حرام و ممنوع است که کسی درباره دیگری بدبینی اعمال کند، مگر اینکه از وی خطا و لغزشی سرزده باشد.

۳- مبارزه با روحیه سوء ظن

بدلیل زشتی روحیه بدبینی، و اینکه آثار خطرناک و گاهی مخرب بدنبال چنین روحیه لظلم و زشتی است، و اینک آثار خطرات آن را در زیر عنوان «سوء ظن» شرح خواهیم داد.

محرور می باشند، و براساس چنین روحیه ای دیگران را بر کیش و منش و طبع خویش می پندارند، و بر همین منوال درباره آنان بنظر دهی و قضاوت می پردازند!

امام علی (ع) فرموده است: «الشربير لا يظن باحد خيرا»، لانه لا يرا الا بطبع نفسه. (۶) افراد شرور و آلوده باطن، درباره دیگران نظر خیر و خالصانه ای ندارند، زیرا چنین افرادی جز باقتضای طبع و روحیه ناسالم خود چیزی را نمی بینند، و بر همین معیار درباره دیگران بقضاوت می نشینند!

امام صادق (ع) فرموده است: «حسن الظن اصله من حسن ايمان المرء و سلامه صدره» (۷) حسن ظن و خوش بینی افراد، از ایمان و سلامت باطن آنان سرچشمه می گیرد، چنانکه سوء ظن نشانه بیماری روانی افراد است!

ب : بدگمانی گناهی ظالمانه است!

درباره زشتی بدگمانی و سوء ظن نسبت با افراد سالم و صالح، که قهرا «چنین خصلتی اعتماد و اطمینان اخلاقی، حقوقی و اجتماعی را جریحه دار می سازد، و در چنین محیطی میدان بازیگری برای افراد ناباب و فرصت طلب هم بوجود می آید، امام علی(ع) فرموده: «سوء الظن بالمحسن شر الاثم و اقیح الظلم» (۸) بدگمانی نسبت با افراد خوب و پاک، بدترین گناه و زشتترین صفتها می باشد.

همچنین آنحضرت میفرماید: «لبس من العدل الفضا على الثقة بالظن» (۹)

از عدل و مروت بدور است، که انسان نسبت با افراد مورد اعتماد و صالح، گمان بد و سوء ظن بکار گیرد!

از صفحه قبل

حس اعتماد، وتضعیف اخوت والفت ومفلوک شدن و ضربه دیدن افراد پاک و بی گناه ثابت شد، اما برای آموزگاران و مربیان، مسئولین آموزشی نسل نوآموز و دانش آموز جامعه، این معنای دقیق اخلاقی و تربیتی نیز باید مورد توجه دقیق باشد، که در فضای آموزشی و تربیتی غیر از خودداری از سوء ظنهای خود محورانه و احیاناً "بی مورد، با چنین روحیه هسای خطرناک و ویرانگر، مبارزه جدی و منطقی هم باید معمول دارند، زیرا پیامبر بزرگوار اسلام فرموده است: علمواولا تعنفوا، فان المعلم حیر" من المعنف. (۱۴) آموزش دهید، و از خشونت وتندی و فشار پرهیز نمایید، زیرا معلم و آموزش دهنده بودن، از خشونت و حاکمیت تند بهتر خواهد بود!

زین الدین شامی، معروف به "شهید دوم" می نویسد: العالم بالنسبه الی المتعلم کالطبيب للمريض" (۲۵)

معلم نسبت به دانش آموز، باید مانند پزشک نسبت به بیمار عمل کند.

بنابراین، بجای بکارگیری سوء ظن، بی - اعتمادی، خشونت، و روشهای غیر معقول و غیر منطقی برای آموزش و پرورش، آنچه کارآیی بهتر و سازندگی عمیقتر خواهد داشت، این است که حس اعتماد و فضائل اخلاقی وجود معلم را در سطح بالایی قرار دهد، شخصیت او را آگاه وبالا و متعالی گرداند، و از این راه رسالت معلمی خویش را بسامان برساند، زیرا:

عالمی را که گفت باشد و بیس

هرچه گوید، نگیرد اندر کس
دانشمندان تربیتی هم در زمینه مسئولیت معلم و بکارگیری روش محبت و برقراری حسن اعتماد و اطمینان در کلاس و در میان دانش آموزان

هائی بوجود می آید، از زمان پیشوایان عالیقدر اسلام، با اینگونه روحیهها و خصصنهای دردناک اخلاقی و روانی مبارزه شده، تا بجای آن الفت و صداقت وحسن اعتماد بر جامعه اسلامی حاکم گردد.

امام علی (ع) میفرماید: اطرحوا سوء الظن بینکم، فان الله عزوجل: نهی عن ذلك (۱۲)
خصلت زشت بدبینی و بدگمانی را از وجود خود دور سازید، زیرا خداوند متعال از چنین اخلاقیهای، نهی و جلوگیری بعمل آورده است.
"محمد بن فضل" که از یاران امام رضا (ع) بود، با آنحضرت عرض کرد، درباره برخی از برادران مومن صحبتهایی می شنود و از آنها بدیهایی مطرح می گردد، آن بزرگوار فرمود:
کذب سمعک و بصرک من اخیک، فان شهید عندک خمسون قسامه، وقال لک قواد، فصدقه و کذیهم. (۱۳)

گوش و چشم خود را در مورد برادر مسلمان خود تکذیب کن، و به شایعه ترتیب اثری مده اگر چه پنجاه نفر درباره او سوگند بخورند و مطلب ناروایی را گواهی دهند، اما خود او منکر آن خلاف شود، بهر حال گفتار خود آن برادر مومن را تصدیق کن، و شایعاتی را که درباره او گزارش می دهند، تکذیب کن و به آن ترتیب اثری مده!

۴ - زبانهای تربیتی سوء ظن

اگرچه از آنچه تاکنون مطالعه کردیم، در مجموع زشتی و ناپسندی سوء ظن از نظریه شویان عالیقدر اسلام روشن گردید، و نیز زبانهای اخلاقی واجتماعی آنها مانند: دامن برچیدن

صلاحیت فکری و شخصیتی آموزگار، ضرورتی اجتناب ناپذیر بوده و درخور دقت و مراقبت خواهد بود.

۱ - اصل برائت، اقسام و مسائل و مراحل آن را، در کتابهای: اصطلاحات الاصول، ص ۴۴ از آیت اله مشکینی، ضوابط و قواعد معاملات ص ۲۱۱، از محمد سنگلجی، تقریرات اصول ص ۱۲۰، از دکتر محمود شهبابی، و سایر کتابهای مشروع و معتبر اصولی می توانید بیابید و مطالعه کنید.

۲ - سوره طلاق، آیه ۷

۳ - بحار الانوار ج ۲۲ ص ۴۴۳، الاصول العامه ص ۴۸۴

۴ - حقایق الاسلام، ص ۵۶، اصول الاستنباط ص ۱۶۷

۵ - روزنامه کیهان، ۱۳۶۸/۲/۶، و ۶۸/۲/۷ و ۶۸/۲/۹، و ۶۸/۲/۱۰، ۶۸/۲/۱۱ و مجله

زن روز، تاریخ ۶۸/۲/۳۰ و ۶۸/۳/۶ - شماره های ۱۲۱۶ و ۱۲۱۷

۶ - غررالحکم، ج ۱ ص ۸۰

۷ - بحار الانوار ج ۷۵ ص ۱۹۷

۸ - غررالحکم، ج ۱ ص ۴۳۳

۹ - نهج البلاغه فیض، ص ۱۱۷۴

۱۰ - بحار، ج ۷۵، ص ۱۹۶ خصال صدوق، ج ۲ ص ۵۶

۱۱ - بحار، ج ۷۵، ص ۱۹۴، خصال صدوق، ص ۲۶۲

۱۲ - بحار الانوار ج ۷۲ ص ۱۹۴

۱۳ - مجموعه الاخبار، ص ۱۰۴

۱۴ و ۱۵ - منیه المرید، ص ۸۲

۱۶ - روش نوین در آموزش و پرورش، ص ۱۳۰

۱۷ و ۱۸ - معلم و شاگرد ص ۴۵ و ۲۵

☆ حجت الاسلام احمد صادقی اردستانی

می گویند: معلم نباید تولید ترس و اضطراب در کودک نماید، بلکه باید محبت خویش را در دل شاگرد بوجود آورد. و اعتماد خود را نسبت باو جلب نماید، مفرح و باروح بودن کلاس هم لازم است، ولی کافی نیست، کودک باید در آنجا مهربانی و نرمی ببیند، و این محیط را معلم باید فراهم کند.

درباره: بکارگیری شیوه های محبت و خودداری از خشونت و مراقبتهای تحریک کننده "گیلبرت هایت" می نویسد: معلم نباید چون پلیسی مراقب اعمال و رفتار شاگردان خود باشد، و جاسوس آنها بشود، بلکه باید در آن واحد همقدم و راهنمای آنها باشد، مانند امامی نسبت بگروه مؤمنان، مهربانتر از پدری نسبت بفرزندانش، موثرتر و گرم نغستر از ناطقی در میان شنوندگانش. (۱۷)

وی در مورد زبانهای اخلاقی و تربیتی خصلت بدبینی روی شاگردان می گوید: بی علاقهگی و بدبینی معلمان نسبت بشاگردان، علت العلیل انواع شرارتها و کینه توزیهای شاگردان، و سرچشمه کلیه دردسرها و شکستهای خودآنان می باشد، زیرا کودکان و نوآموزان باحساسیت فطری، فوراً "براین بی مهری و بداندیشی بی می برند، و معلم را شخص بیگانه و مهاجمی تشخیص می دهند! (۱۸)

بنابراین، از آنچه بر اساس اخبار و احادیث اسلامی، و نظریه های کارشناسان تربیتی، در این نوشتار مطالعه کردیم، اولاً "مسئولیت الهی و دینی معلم روشن گردید، ثانیاً، "بکارگیری شیوه های خشن و جاسوسی های ناشایسته نامشروع و مردود و خطرناک و زیانبار شناخته شد. و ثالثاً " برای تربیت های صحیح اسلامی، آگاهی، دلسوزی و وقت گذاری، سلامت اخلاقی و روانی معلم